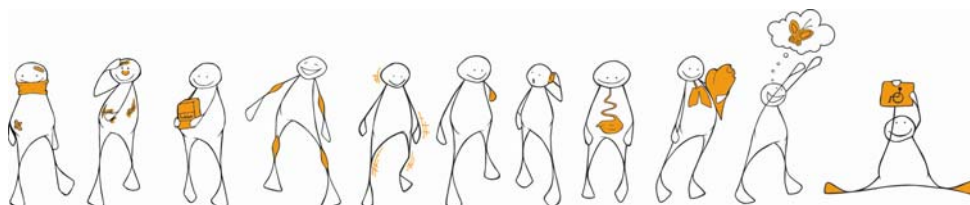

Ungdom og hjelpemidler

Et notat fra Unge funksjonshemmede

Om Unge funksjonshemmede

Unge funksjonshemmede er en paraplyorganisasjon for landsdekkende ungdomsorganisasjoner, samt grupper, lag og utvalg for funksjonshemmet ungdom i Norge. Unge funksjonshemmede ble stiftet i 1980 og er en partipolitisk uavhengig interesseorganisasjon.

Unge funksjonshemmede er i stadig vekst og representerer i dag til sammen 30 ungdomsorganisasjoner med 25 000 medlemmer. Organisasjonene organiserer ungdom med et vidt spekter av funksjonshemminger og diagnoser. Unge funksjonshemmedes overordnede mål er full deltakelse og likestilling for funksjonshemmet ungdom.

Sammendrag

Ungdom er en spesiell gruppe. På hjelpemiddelområdet får dette utslag i at unge har andre behov og krav til saksbehandling, tildeling og utforming av hjelpemidler. Notatet oppsummerer en rekke av disse områdene, drøfter dem og kommer med konkrete anbefalinger til forbedringer på feltet.

Helt grunnleggende er det at alle prosesser skal ha den enkelte med et hjelpemiddelbehov i sentrum. Gode hjelpemidler til riktig tid og sted er en forutsetning for å sikre deltagelse og samfunnsmessig likestilling for ungdom med funksjonshemninger og kronisk sykdom.

Dette notatet tar for seg Unge funksjonshemmedes politikk på sentrale spørsmål rundt hjelpemiddelformidlingen.

Dette notatet er oppdatert: 8. juni 2009

Innholdsfortegnelse

Om Unge funksjonshemmede.....	2
Sammendrag	2
Innledning.....	4
Situasjonsbeskrivelse	5
Hjelpemidler i et ungdomsperspektiv	6
Liten kunnskap om hjelpebehov	6
Allemannseie – noe annet for ungdom.....	7
Behov for opplæring i bruk	7
Seksualtekniske hjelpemidler.....	8
Fritidshjelpemidler	8
Hjelpemidler under utdanning.....	9
Hjelpemidler i arbeidslivet	10
Organisering av hjelpemiddelformidlingen	11
Forebygging og sosial inkludering	12
Prisforhandling og anbudsproblematikk.....	13
Brukerpassordningen	14
Avslutning.....	15

Innledning

For unge med funksjonshemninger og kroniske sykdommer er hjelpemidler ofte et "vinn eller forsvinn" både når det gjelder utdanning, arbeidslivet og fritidsaktiviteter. Hjelpemidler er viktig for å likestille unge med funksjonshemninger og kroniske sykdommer med annen ungdom, da disse gir individet forutsetninger for å håndtere de kravene samfunnet stiller.

Når folk er ungdommer skjer ting svært raskt, med raske og mange endringer i livssituasjonen som følge av utdanningsvalg, yrkesvalg og fritidsaktiviteter. Et grunnleggende krav er at hjelpemiddelsystemet må håndtere ungdoms situasjon og levesett på en god måte.

Utfordringene ungdom møter på hjelpemiddelområdet er mange og knytter seg både til hjelpemiddelsystemet og til hjelpemidlene i seg selv. I dette notatet er det lagt vekt på de punktene som er mest kritiske for ungdom. Notatet baserer seg i høy grad på innspill fra Unge funksjonshemmedes medlemsorganisasjoner.

Situasjonsbeskrivelse

Hjelpemidler skal kompensere for praktiske problemer som oppstår i møtet mellom den enkelte person med nedsatt funksjonsevne og samfunnets krav til den enkelte. Et hjelpemiddel kan være en gjenstand, en ytelse eller et tiltak, og skal inngå som en del av en helhetlig plan. Mennesker med varige funksjonsnedsettelse (over to år) har rett til hjelpemidler fra folketrygden når disse er nødvendige og hensiktsmessige for å skaffe eller beholde arbeid, bedre funksjonsevnen i dagliglivet eller for å lette pleien i hjemmet. Kommunen har ansvar for utlån av hjelpemidler ved midlertidige behov (under to år).

Hjelpemidler og tilretteleggingstiltak er viktige bidrag for å sikre personer med nedsatt funksjonsevne muligheten for deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. Et bredt målgruppespekter betyr at det samlede tilbudet må favne bredt og romme mange spesialiserte kompetanseområder.

Hjelpemiddelsentralene skal sørge for likeverdig og helhetlig problemløsning for brukere med varige, funksjonelle hjelpebehov av teknisk eller ergonomisk art.

Hjelpemiddelsentralene skal også bidra med rådgivning og veiledning overfor førstelinjetjenesten, som primært vil være helse og pleie- og omsorgstjenesten i kommunene, men også fylkeskommunene (videregående skoler), de statlige helseforetakene, bedriftshelsetjenesten og i noen grad arbeidsgivere.

Hjelpemiddelsentralene og førstelinjetjenesten skal innenfor sine respektive ansvars- og kompetanseområder samarbeide om å finne helhetlige løsninger for den enkelte bruker.

Hjelpemiddelsentralene hadde 152 416 brukere i løpet av 2007. Av disse var rundt 62 % over 70 år, 9 % barn under 18 år og i underkant av 30 % brukere i yrkesaktiv alder. Det forelå vedtak i løpet av en måned for om lag 87 % av alle innkomne saker. 69 % av de innvilgede hjelpemidlene ble levert innen 3 uker.¹

¹ St. prp 1 (2008-2009), Arbeids- og inkluderingsdepartementets fagproposisjon, side 149.

Hjelpemiddelområdet omfatter ulike tilpasninger og stønader på arbeidsplassen, stønad til bil, ortopediske hjelpemidler, høreapparater og andre former for hjelpemidler.

Hjelpemiddelområdet er organisert og regulert jf. regler i folketrygdlovens kapittel 6 og 10.

Hjelpemidler i et ungdomsperspektiv

For Unge funksjonshemmede er det viktig å betrakte hjelpemiddelordningene i et helhetlig ungdomsperspektiv. Statistisk kan vi se at størstedelen av hjelpemiddelbrukerne er i den eldre delen av befolkningen² og nettopp derfor er det viktig å sette fokus på ungdoms særegne situasjon for å sikre at ungdomsperspektivet ikke blir oversett. Nedenfor gjennomgås en rekke emner, for å rette fokus mot noen av elementene ved hjelpemiddelformidlingen som er viktig for ungdommer. I tillegg presenteres Unge funksjonshemmedes anbefalinger til forbedringer av systemet.

Liten kunnskap om hjelpebehov

Det er behov for at hjelpemiddelformidlingen sørger for at det finnes mye kunnskap i systemet. Det kan være en motsetning mellom unge menneskers behov for ikke å virke syk og muligheten til å bevise reelle behov overfor tjenesten. Dette er viktige spørsmål for hjelpemiddeltjenesten i den forstand at det er nødvendig med klart fokus på ungdom som gruppe og de spesielle problemstillingene som følger med denne gruppen. Det er Unge funksjonshemmedes syn at det er behov for etterutdanning og systematisk kunnskapsarbeid på feltet.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Det etableres en kompetanseenhet på ungdomsspørsmål
- En slik kompetanseenhet må samarbeide nært med brukerorganisasjonene for ungdom
- At ordningen med fast kontaktperson til personer under 18 år opprettholdes

² St. prp 1 (2008-2009), Arbeids- og inkluderingsdepartementets fagproposisjon, side 149.

Allemannseie – noe annet for ungdom

Hjelpemiddelformidlingen dekker ikke hjelpemidler som regnes for å være allemannseie i befolkningen³. Kjøkkenutstyr er et eksempel på slike. Det finnes unntak for personer under 26 år der noen brunevarer også kan inngå, men generelt er dette restriktivt regulert. Unge funksjonshemmede mener det er vesentlig å gjøre forskjellige vurderinger på unge mennesker i, eller før, etableringsfasen og voksne i etablerte boforhold. For unge med funksjonshemninger og kronisk sykdom kan etableringsfasen komme senere enn for andre unge. Det er grunnleggende at dette hensyntas.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Livsfasevurdering av behov legges til grunn for avgjørelser som knytter seg til det som kan regnes for allemannseie
- En livsfasevurdering knyttes opp mot individuell plan

Behov for opplæring i bruk

Kommunene har et opplærings- og oppfølgingsansvar overfor personer som har fått tildelt hjelpemidler. Unge funksjonshemmede opplever imidlertid et behov for i større grad å vektlegge opplæring knyttet til bruk av hjelpemidler. Til hver hjelpemiddeltildeling må det gjøres en vurdering av hva som anses som nødvendig opplæring. Dette gjelder spesielt for bruk av relativt avanserte hjelpemidler, som dataprogrammer. Mottaker av et hjelpemiddel må tilbys en grunnopplæring som sikrer at hjelpemiddelet kan komme i bruk på en mest mulig hensiktsmessig måte.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Det opprettes en systematisert ordning for rett til opplæring i bruk av hjelpemidler, slik at kommunenes ansvar følges opp

³Forskrift om stønad til hjelpemidler mv til bedring av funksjonsevnen i arbeidslivet og i dagliglivet og til ombygging av maskiner på arbeidsplassen §2 L3.

Seksualtekniske hjelpemidler

Enkelte har behov for seksualtekniske hjelpemidler, men spesielt for ungdom kan dette være veldig vanskelig å be om. Seksualtekniske hjelpemidler er et tabubelagt område i hjelpemiddeltjenesten, som krever en helt egen form for tilnærming og informasjon rettet mot ungdom.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Det opprettes rådgivningsmuligheter som sikrer anonymitet for brukeren i forbindelse med seksualtekniske hjelpemidler

Fritidshjelpemidler

For funksjonshemmede er muligheten til deltakelse på fritidsarenaen viktig. Deltakelse på denne arenaen gir mulighet for sosial omgang med andre og anledning for å bygge seg et sosialt nettverk. Gode fritidshjelpemidler er en forutsetning for mange ungdommer med funksjonshemningers deltagelse i fritidsaktiviteter.

I dag er det nedfelt en aldersgrense i folketrygden, som gjør at det kun er unge med funksjonshemninger og kroniske sykdommer opp til fylte 26 år som mottar støtte til fritidshjelpemidler. Unge funksjonshemmede mener det ikke bør være noen øvre grense for deltakelse i fritidsaktiviteter og at også ungdom som er over 26 år bør ha mulighet til å motta fritidshjelpemidler.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Aldersgrensen på 26 år fjernes slik flere får mulighet til å delta i fritidsaktiviteter som krever hjelpemidler

Hjelpemidler under utdanning

For mange diagnosegrupper oppleves det vanskelig å få tilgang til nødvendig undervisningsmateriell og hjelpemidler til opplæring i videregående skole og høyere utdanning. Mange av Unge funksjonshemmedes medlemsorganisasjoner har gitt tilbakemelding om problemer med tilgang til bærbar PC som hjelpemiddel til skole eller arbeid.

For en rekke diagnoser er behovet for et slikt verktøy stort, ettersom man ofte er avhengig av å kunne jobbe hjemmefra i dårlige perioder. Statusrapporten for 2008 fra Dokumentasjonssenteret for personer med nedsatt funksjonsevne slår blant annet fast at det foreligger en rekke opplæringsmessige utfordringer knyttet til IKT-hjelpemidler, spesielt i forhold til synshemmede og blinde.

Det er også utfordringer i forhold til ventetiden på hjelpemidler til utdanning og generelt. Studenter har ingen garanti for at hjelpemidlene kommer innen studiestart. Dette kan i verste fall resultere i at studenter med funksjonshemninger må forlenge studiene og dermed ta opp ytterligere studielån.

For å håndtere dette på en god måte bør det legges til rette for en studentpakke som tildeles studenter som faller innenfor ordningen. Denne kan tilgjengeliggjøres for den enkelte tett på inntak til studier slik at studiestarten ikke vanskeliggjøres av manglende hjelpemidler. Behovet for en slik pakke bør innlemmes i søknaden om opptak til studier.

Mange studenter med funksjonshemninger eller kronisk sykdom har behov for PC og eventuell programvare i forbindelse med studiene. For Unge funksjonshemmede er det viktig at det gis tilgang til oppdatert programvare, og at ordningen med PC som hjelpemiddel til studier forenkles for å sikre like muligheter til studier.

Elever i yrkesfaglige løp må også sikres god tilgang til hjelpemidler samt være del av generelle ordninger for tilpasning av arbeidsplassen.

For ungdommer som ønsker å studere i utlandet kan det være utfordrende å få mulighet til å ta med seg hjelpemidlene. Dette krever at en søker om tillatelse hos hjelpemiddelssentralen. Unge funksjonshemmede finner dette uhensiktsmessig da det kompliserer en allerede komplisert prosess ytterligere. For å løse dette bør søknadskravet endres til et krav om meldeplikt kombinert med en tilsvarende rett til hjelpemidler som den som gjelder i Norge.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Ordningen med tilretteleggingsgaranti overføres til studier slik funksjonshemmede og kronisk syke studenter er garantert hjelpemidler ved studiestart
- Manglende tilrettelegging av studiesituasjonen må følges av rett til fullstipendiering ved lånekassefinansierte studier
- Det etableres basispakker med studenthjelpemidler, som PC og programvare og tilgang til litteratur på ulike medier
- Studenter sikres mulighet for å ta med hjelpemidler til utlandet i studieøyemed

Hjelpemidler i arbeidslivet

I Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne heter det at arbeidsgiver skal foreta rimelig individuell tilrettelegging av arbeidsplass og arbeidsoppgaver for å sikre at en arbeidstaker eller arbeidssøker med nedsatt funksjonsevne kan få eller beholde arbeid, ha tilgang til opplæring og annen kompetanseutvikling, samt utføre og ha mulighet til fremgang i arbeidet på lik linje med andre. Unge funksjonshemmede opplever et stort ønske blant arbeidsgivere om å tilrettelegge og ta det samfunnsansvar som dette innebær. På hjelpemiddelsområdet har ordningen med tilretteleggingsgaranti vært viktig for å sikre arbeidsgivernes mulighet til inkludering.

Ordningene med tilretteleggingsgaranti og "garantibevis for tilrettelegging" har eksistert parallelt siden 2005. Formålet med begge har vært å sikre rask tilrettelegging av arbeidsplassen for personer med nedsatt funksjonsevne, med utgangspunkt i den enkelte

brukers rettigheter i eksisterende lovgivning og tiltak. I revidert nasjonalbudsjett for 2008⁴, ble disse to garantiene slått sammen til én ordning kalt Tilretteleggingsgarantien.

Sammenslåingen er, i følge forslaget, forventet å bidra til å skape en bedre forståelse av hva tilretteleggingsgarantien innebærer av virkemidler og bistand til den enkelte bruker både på arbeidstaker- og arbeidsgiversiden. Unge funksjonshemmede finner at denne ordningen er svært positiv og med en positiv effekt kan utvides til studiesituasjonen.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Ordningen med tilretteleggingsgaranti videreføres og utbygges ytterligere til å dekke studiesituasjonen

Organisering av hjelpemiddelformidlingen

Folketrygdloven er en lov som ikke ligner på andre lover på velferdsrettens område da den ikke definerer et minimum av rettigheter, men tar utgangspunkt i opparbeidede rettigheter eller behovsdekning⁵. Det betyr at anskaffelse av hjelpemidler er kostnadsfritt for brukeren med unntak av høreapparater, bil og datamaskiner. Unge funksjonshemmede mener at dette prinsippet blir utfordret ved overgang til en tilskuddsbasert løsning, der brukeren får tildelt et pengebeløp for så å skaffe seg et hjelpemiddel. En slik ordning undergraver den individuelle retten til hjelpemidler som funksjonshemmede og kronisk syke har i dag. Spesielt med tanke på at det offentlige ikke lengre tar samme ansvar som det har i dag, men kun et delvis økonomisk ansvar. Unge funksjonshemmede frykter at det faglige ansvaret skyves over på private aktører som har andre interesser i feltet.

Unge funksjonshemmede er dog primært opptatt av at brukeren ender opp med det hjelpemiddelet som dekker brukerens behov best. Derfor mener vi at effektivitet og hensiktsmessighet må ligge til grunn for valgene rundt dette. Samtidig erkjenner vi at det for

⁴ St. prp. nr. 59 (2007-2008).

⁵ Hovedformålet til folketrygden er å gi økonomisk trygghet ved å sikre inntekt og kompensere for utgifter ved særlige situasjoner som arbeidsløshet, svangerskap, sykdom skade, uførhet og dødsfall. (§ 1-1 folketrygdloven)

ungdom kan det være vanskelig å tilpasse hjelpemidler til den sosiale sammenhengen de befinner seg i som følge av at utstyret er del av et utlånsregime, og mener derfor det kan være interessant å se på mulige kombinasjonsløsninger med et utlånsystem i bunn. Utlånsløsninger gir stordriftsfordeler og besørger den effektivitet som kan ligge i et godt offentlig utlånsystem. Unge funksjonshemmede mener at garantien for tilgjengelige hjelpemidler må være bærende og at dette best sikres med en sterk utlånsordning som grunnlag.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- At det sikret at hjelpemiddelformidlingen tar for seg livsfase- og livsstiltilpasning av hjelpemidler
- At formidlingssystemet baseres på et utlånsprinsipp slik det er i dag.

Forebygging og sosial inkludering

En annen viktig grunn til å betrakte ungdom som en særegen gruppe på hjelpemiddelområdet er knyttet til forebygging. Ved å gi ungdom riktige hjelpemidler til riktig tid forebygger man så vel mot sosiale fallgruver som belastningsskader, en forebygging som er lønnsom både for enkeltindividet og for samfunnet.

For en ungdom med en funksjonshemning er det for eksempel svært frustrerende å måtte vente flere måneder på et fritidshjelpemiddel for å kunne delta i fritidsaktiviteter, ikke minst sosialt. I ungdomsmiljøer skal det ofte lite til før man faller utenfor sosialt, og det å bli stående på sidelinjen kan føre til både ensomhet og manglende personlig, så vel som faglig, utvikling. I tillegg kan lange ventetider i hjelpemiddelsystemene føre til slitasje og belastninger, som igjen vil kreve mer av de offentlige systemene senere.

Ved tidlig og rask tilgang til riktige hjelpemidler vil man unngå langvarige problemer for den enkelte og samtidig hindre økte utgifter i for eksempel helsetjenesten. En satsning på ungdom innebærer dermed langsiktighet og forebygging, noe som må være en sentral målsetning for hjelpemiddelformidlingen.

For ungdom med funksjonsnedsettelse er hjelpemidler også et spørsmål om mulighet til å tilpasse seg sosialt. En funksjonsnedsettelse kan innebære stigma, som ofte blir tydeligere blant ungdom enn blant voksne. For unge med funksjonshemninger og kroniske sykdommer er det viktig med gode og funksjonelle hjelpemidler. Den sosiale dimensjonen ved hjelpemidlenes utforming blir særlig viktig for ungdom. Eksempelvis kan estetiske tilpasninger av hjelpemidler være viktige i et sosialt perspektiv. Konkret handler det om å kunne "se bra ut" også med sine hjelpemidler.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Det etableres et tilskudds system som muliggjør tilskudd til livsfase- og livsstiltilpasninger av hjelpemidler for ungdommer.

Prisforhandling og anbudsproblematikk

Det primære hensynet i hjelpemiddelspørsmål må være behovene til den enkelte, hjelpemiddelets hensiktsmessighet og effektivitet i anskaffelse, opplæring, oppfølging og reparasjon. For å sikre dette er det sentralt at anbudsregimet innpasses slik at kortsiktige innsparingsmuligheter ikke bygger opp under monopolsituasjoner, samtidig som langsiktige rammevilkår for leverandører (og dermed brukere) sikres.

Når staten, som på hjelpemiddelsområdet, er i en monopolsituasjon som kunde, tjener loven ikke lengre formålet og virker mot hensikten om å fremme fri konkurranse og å hindre korrupperende trekk. I en slik situasjon vil ofte kun de virksomheter som vinner anbudsrunder overleve og etterpå ende i en monopolsituasjon. I realiteten kan dette gå ut over brukerens valgfrihet til de best egnede hjelpemidlene, da det innskrenker valgmulighetene på innkjøpsmarkedet, noe som resulterer i en uhenksom sortimentsbegrensning. Unge funksjonshemmede finner det derfor nødvendig at sammenhengen mellom loven om offentlig anskaffelse og hjelpemiddelområdet utredes.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- Prinsipper som hindrer dannelser av uheldige private monopol og uhensiktmessige innkjøpsforhold legges til grunn for prisforhandlingsregimet
- Det bør utredes hvor vidt lov om offentlig anskaffelser bør være gjeldende på hjelpemiddelfeltet

Brukerpassordningen

Brukerpassordningen er rettet inn mot erfarne hjelpemiddelbrukere. Blant rettighetene brukerpasset gir er at den enkelte selv kan velge om man vil kontakte kommunen, en egen kontaktperson ved Hjelpemiddelsentralen eller leverandør direkte ved behov for reparasjon, og at man gis innflytelse både under utprøving og valg av nytt hjelpemiddel.

Tanken er at personer som gjennom lang erfaring kjenner sitt eget hjelpemiddelbehov godt, og som er helt avhengige av hjelpemidlene i hverdagen, skal slippe å forholde seg til unødvendig byråkrati og lang ventetid på reparasjon og tildeling av hjelpemidler. Unge funksjonshemmede mener brukerpassordningen skisserer noen gode prinsipper for hjelpemiddelsformidling.

Unge funksjonshemmede anbefaler at

- "Brukerpassordning student" innføres gjennom å overføre prinsippene for brukerpassordningen til studenttilværelsen

Avslutning

Ungdomstiden er en spesiell livsfase og en tid hvor mye endrer seg i tilværelsen, derfor krever denne tiden spesiell oppmerksomhet, også på hjelpemiddelsområdet.

Som samfunnsverktøy kan de riktige hjelpemidler bidra til mestring og en bedre hverdag for den enkelte. Det er også et viktig virkemiddel for å skape overganger fra en passiv til aktiv hverdag. Unge funksjonshemmede anser en god hjelpemiddelsformidling til ungdommer som en god investering både for den enkelte og for samfunnet.

Som oppsummering mener Unge funksjonshemmede at det er sentralt å få på plass følgende elementer i hjelpemiddelformidlingen:

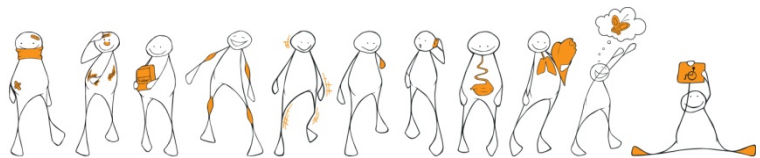
- Det må etableres en kompetansenhet på ungdomsspørsmål, i nært samarbeid med ungdomsbrukerorganisasjonene
- Livsfasevurdering av behov legges til grunn for avgjørelser som knytter seg til det som kan regnes for allemannseie, dette bør også ses i sammenheng med individuell plan
- Studenter sikres en fleksibel hjelpemiddelstjeneste spesielt i forhold til utvekslingsopphold, basispakker og tilretteleggingsgaranti
- Det opprettes rådgivningsmuligheter som sikrer anonymitet for brukeren i forbindelse med seksualtekniske hjelpemidler
- Aldersgrensen på 26 år fjernes slik flere får mulighet til å delta i fritidsaktiviteter som krever hjelpemidler
- Det etableres et tilskudds system som muliggjør tilskudd til livsfase- og livsstiltilpasninger av hjelpemidler for ungdommer
- Prinsipper som hindrer uheldige privatmonopoldannelser og uhensiktmessige innkjøpsforhold legges til grunn for prisforhandlingsregimet
- "Brukerpassordning student" innføres gjennom å overføre prinsippene for brukerpassordningen til enkeltfaser i livet, slik som studenttilværelsen

Ta gjerne kontakt med vårt sekretariat for utdypning av holdningene i dette notatet. E-post:

post@ungefunksjonshemmede.no. Telefon: 22 79 94 25. Postadresse: Postboks 4568

Nydalen, 0404 Oslo.

ungefunksjonshemmede

Unge Funksjonshemmede
Besøksadresse: Sandakerveien 99, Oslo
Postadresse: Postboks 4568 Nydalen, 0404 Oslo
Telefon: 22 79 94 25
Fax: 22 79 91 98
E-post: post@ungefunksjonshemmede.no
URL: www.ungefunksjonshemmede.no